

Dreams and Nightmares

Hostem pražského Muzea Montanelli je sbírka obrazů z Muzea pronásledovaných umění v Solingenu.

Josef Albers (1888-1976)

1925 jmenován mistrem na umělecké škole Bauhaus. Po jejím uzavření v roce 1933 emigruje do USA, kde v roce 1939 přijímá americké občanství. V letech 1933 až 1949 Josef Albers vyučoval jako profesor na Black Mountain College a v letech 1950-1959 byl ředitelem Katedry designu na Yaleově univerzitě.

Hans Nathan Feibusch (1898-1998)

Od roku 1920 studoval na berlínské Akademii umění, kde byl žákem Carla Hofera. Člen Berlínské secese. V roce 1931 obdržel Velkou státní cenu akademie umění. V roce 1933 je jako žid vyloučen z Frankfurtského uměleckého spolku a emigruje do Londýna. Zde se později stává členem skupiny „London Group“. V roce 1937 jsou v Německu jeho díla zavržena jako součást výstavy „Zvrhlé umění“ (*Entartete Kunst*). V roce 1938 v Anglii zařazen do výstavy „Německé umění dvacátého století“ (*Twentieth Century German Art*). V roce 1941 přijímá britské občanství. Považován za nejvýznačnějšího anglického malíře kostelů dvacátého století. V roce 1985 je mu udělen čestný doktorát Univerzitou v Canterbury.

Arnold Fiedler (1900-1976)

Ve dvacátých letech žák Hanse Hofmanna, který před otevřením vlastní školy v Mnichově spolupracoval s Matissem. V roce 1932 je Hansi Hofmannovi nabídnut učební úvazek v Londýně, odkud následně emigruje do USA; k jeho žákům patří Pollock, Rothko, Motherwell, de Kooning. V roce 1932 se stává členem Hamburské secese. V roce 1937 zákaz vystavování a emigrace do Paříže. 1939-1940 internace ve Francii.

Franz Frank (1897-1986)

V letech 1919-1921 studium na univerzitě v Erlangenu. Promuje s prací na téma „Nepovšimnuté vývojové proudy v malířství 19. století“. V letech 1921-1925 Akademie umění ve Stuttgartu. 1931-1932 povolán na Pedagogickou akademii v Kasselu, následně propuštěn kvůli jejímu uzavření. Bez dalšího zaměstnání kvůli neochotě vstoupit do NSDAP.

Teo Gebürsch (1899-1958)

V roce 1936 zabaveny jeho dřevoryty v rámci akce „Zvrhlé umění“, následně zákaz vystavování a působení. 1944 ztráta všech prací při bombardování. 1945 zničení všech nových prací dělostřeleckou palbou.

George Grosz (1893-1959)

V roce 1933 emigruje do USA, od roku 1937 americkým občanem. Docent na Kolumbijské univerzitě v New Yorku. V německých muzeích je zabaveno 285 jeho prací jako „zvrhlé umění“.

Alfred Hanf (1890-1974)

V roce 1937 bylo 16 Hanfových grafik ve sbírkách erfurtského Angermusea zabaveno v rámci akce „Zvrhlé umění“.

Otto Herrmann (1899-1995)

V roce 1917 míří jako dobrovolník na západní frontu. Je zraněn a pobývá v nemocnici. Po válce nezaměstnaný. V letech 1920-1928 studuje na Akademii umění ve Stuttgartu, spolupracuje s časopisy „Jugend“ (Mládí) a „Simplizissimus“. Od roku 1934 vyřazen ze seznamu povolených ilustrátorů Říšského svazu německého tisku. Po roce 1936 pracuje jako leptač autotypií v Mnichově. Ve Státní galerii ve Stuttgartu je odstraněno jedno Herrmannovo dílo jako „zvrhlé umění“. V roce 1939 povolán k wehrmachtu. Po službě v Československu je v roce 1940 dočasně propuštěn k práci v průmyslu. Roku 1947 začíná pracovat na cyklu „Zatracenci“ (*Die Verdammten*).

Georg Paul Heyduck (1898-1962)

V letech 1939-1943 voják, následně propuštěn z válečné služby kvůli nemoci a v roce 1945 nucen prchnout ze své slezské domoviny, kde zanechává své dílo. Od roku 1946 až do své smrti vyučuje na Státní škole užitého umění v Kasselu.

Eric Isenburger (1902-1994)

1920 začátek studia umění na Umělecké vysoké škole ve Frankfurtu. 1925 dokončuje studia u Prof. Franze Karla Delavilly na Frankfurtské uměleckořemeslné škole. Po odepření víza pro pobyt v Paříži Isenburger v roce 1925 odchází do Barcelony, kde pokračuje ve studiu volných umění. 5. prosince 1927 se ve Varšavě žení s Annou Julou Elenbogen. V roce 1928 se manželé stěhují do Vídně do ateliérového bytu na náměstí Spittelauer Platz. V roce 1931, po sebevraždě své matky a dědictví, odcházejí Julia a Eric Isenburgerovi do Berlína, kde si na Paulsborner StraÙe zřizují atelier. V lednu až březnu 1933 má Isenburger vlastní oddíl na společné výstavě v galerii Wolfganga Gurlitta. Po difamující recenzi v nacionálněsocialistickém časopise, která Isenburgera označila za židovského zvrhlého umělce, Gurlitt Isenburgerovým radí opustit Německo a odebrat se prozatím do Paříže. Po roce 1933 mohl Isenburger v Paříži vystavovat v galerii Salon d'Automne a v roce 1934 v galerii Salon de Printemps. V červnu 1934 se Isenburger účastní výstavy emigrantů v londýnské Parsons Gallery a v lednu 1935 má svou první velkou výstavu ve stockholmské Galerie Moderne. V létě 1935 odchází Isenburgerovi do Nice. Mezi prosincem 1936 a lednem 1937 má Isenburger svou druhou úspěšnou výstavu v Galerie Moderne ve Stockholmu. Kolem roku 1938 se Isenburgerovi stěhují na statek poblíž města Grasse, ležícího nedaleko Nice. V letech 1939 a 1940 je Eric Isenburger jako cizinec nepřátelské národnosti francouzskou vládou internován v táborech Les Milles a později St. Nicolas. V září 1940 Isenburger prchá a v Nice čeká na možnost vycestování z Francie. Díky protestu André Gideho a podpoře Výboru Thomase Manna mohou Julia a Eric Isenburgerovi v roce 1941 emigrovat do New Yorku. V roce 1941 má Eric Isenburger svou první úspěšnou samostatnou výstavu v newyorské Knoedler Gallery; do roku 1962 pak následuje ještě osm dalších. V roce 1947 se stává třetím laureátem Carnegieho ceny. Roku 1949 získává americké občanství a od roku 1956 je Isenburger členem a společníkem Národní akademie designu v New Yorku, kde až do roku 1980 též vyučuje. V roce 1962 má Isenburger znovu samostatnou výstavu v mnichovské Galerii Wolfganga Gurlitta. Eric Isenburger zemřel 26. března 1994 v New Yorku.

Eric Isenburger (1902-1994)

Ve dvacátých letech do Německa přichází mnoho východoevropských židů, kteří nejsou dosud nacionalisticky smýšlejícími německými židy přijati. Poměrně svobodomyšlně smýšlející němečtí židé v extrémně ortodoxních východoevropských souvěrcích spatřovali hrozbu pro svou kulturní svobodu. Malba zobrazuje polorozpadlý dům, u něhož jsou navrženy hliněné tabulky a kameny, které se umisťují na židovské hroby. Na hromadě kamenů se zdánlivě nesmyslně nacházejí též povijany na Tóru (pruhy látky používané při obřizce, na něž se při pozdějších návštěvách synagogy obvykle vyšívá, píše či maluje jméno obřezaného, datum narození a jeho požehnání), jež zde jsou symbolem odcizení. Vedle nich na zemi leží klobouky nošené na znamení úcty k Jehovovi. Nápadným rysem polorozpadlého domu, který nikomu již nemůže poskytnout útočiště, je přehnaně zdůrazněný štít v podobě pouze poloviční Davidovy hvězdy.

Hella Jacobs (1905-1974)

Od roku 1933 hanobena jako autorka zvrhlého umění. Pokusy emigrovat do Paříže neúspěšné.

César Klein (1876-1954)

1918 spoluzakladatel skupiny Listopad. Klein hrál ve sboru, který uváděl drama „Hinkemann“ Ernsta Tollerse (1924, první vydání a dokumenty v literární sbírce Jürgena Serkeho). 1931 profesor na Spojených státních školách v Berlíně. V roce 1933 uvolněn z funkce po prvních difamacích. Následuje zákaz působení. Po přímlově Gustava Gründgense pracuje jako autor jevištních dekorací. 1937 odsouzení jeho díla na mnichovské výstavě „Zvrhlé umění“. Zabavení jeho děl v německých muzeích.

Else Lasker-Schüler (1869-1945)

Její první sňatek s lékařem Bertholdem Laskerem, uzavřený v roce 1894, je po devíti letech rozveden. V roce 1902 vychází pod názvem Styx první soubor jejích básní. V roce 1903 se provdává za Georga Levina, kterému vymýšlí pseudonym Herwarth Walden a jméno pro jím vydávaný časopis – „Der Sturm“. Po dalších devíti letech je však i toto manželství rozvedeno. V té době Else Lasker-Schüler žije v orientálních kostýmech jako „Tino z Bagdádu“, následně si však utváří novou existenci jako „Princ Jusuf z Théb“. 19. dubna 1933 umělkyně prchá do Švýcarska. Zde má však zákaz tvorby a je sledována cizineckou policií. Povolení k pobytu je „azylantce“ dvakrát po dlouhých průtazích uděleno, potřetí však již nikoliv. V Německu jsou její knihy páleny a kresby, které jsou nyní vystavovány v Muzeu Montanelli, odstraněny z berlínské Národní galerie. Přesto Else Lasker-Schüler zůstávala věrná symbióze německého a židovského živilu a dnes platí za jednu z nejvýznamnějších německých básnířek. Zemřela 22. ledna 1945 v Jeruzalémě.

Prager Tageszeitung Bohemia / Básnířka a policista:

„Dnes kolem dvanácté hodiny noční upoutala pozornost chodců v ulicích jedna krátká příhoda. Na Staroměstském náměstí se na jakousi nezvykle oděnou dámu zhurta obořil strážník proto, že s upřeným výrazem hleděla k obloze a za rytmických pohybů těla zpívala nesouvislá slova. [...] Onou dámou, jež na sobě měla černé šaty a kolem krku, obklopeného černými rozvlněnými kadeřemi, onyxový náhrdelník, byla Else Lasker-Schüler. Básnířčini společníci [...] údajně strážníka upozornili, že se jedná o exotického hosta z Théb (Else Lasker-Schüler o sobě ve svých básních vždy hovoří jako o princí thébském), jenž zde vykonává orientální modlitbu. ‚To je mi šumafuk!‘ odvětil prý

strážník, ‚tady nikdo nic zpívat nesmí,‘ načež se jal energicky požadovat, aby umělkyně, zjevně povznesená nad pozemské starosti, zpěvu zanechala. Ta sebou vylekaně trhla a vmetnuvši podrážděně strážníkovi do tváře slovo ‚princ‘, opustila náměstí [...]“

in: Hartmut Binder, „Else Lasker-Schüler in Prag“ [*Else Lasker-Schüler v Praze*], in: *Wirkendes Wort* 3 (1994), s. 405-438

Else Lasker-Schüler se 5. dubna 1913 zdržovala v Praze, kde byla pozvána na předčítání v „Klubu německých umělkyně“.

Franz Kafka:

„Nemohu její básně vystát, necítím při nich nic než nudu danou jejich prázdnotí a odpor kvůli vši té umělé snaze. Z týchž důvodů mi obtížná připadá i její próza, působí na mě jako dílo náhodně se zmitajícího mozku přepjaté ženy z velkoměsta. Ale možná se v jejím hodnocení naprosto mýlím, najdou se mnozí, kteří ji milují, Werfel, například, je jí skutečně nadšen. Ano, vede se jí špatně, druhý manžel ji opustil, pokud vím, a i u nás se pro ni konala sbírka; musel jsem přispět 5 K, i když s ní nemám ani ten nejmenší soucit; nevím, co mě k tomu vlastně vede, ale vždy si ji představuji pouze jako pijanku, která se po nocích stále jen tahá kavárnami.“

in: Franz Kafka, dopis Felice Bauerové, 12./13. únor 1913, in: *Briefe 1913 – März 1914* [*Dopisy 1913 – březen 1914*], Hans-Gerd Koch (ed.), Frankfurt nad Mohanem (S.Fischer) 1999, s. 88

Ludwig Meidner (1884-1966)

1903-1905 Škola užitého umění ve Wroclavi. 1906-1907 Académie Julian a Cormon v Paříži. 1912 zakládá skupinu „Patetici“ (*Die Pathetiker*). Ve dvacátých letech 20. stol. dosahuje uznání svým literárním dílem. 1932 se hlásí ke konzervativnímu židovskému křídlu. 1935-1939 difamován jako autor „zvrhlého umění“ a následně prchá do Londýna. V roce 1940 internován na ostrově Man.

Georg Meistermann (1911-1990)

1930 až 1933 studuje na Akademii umění v Düsseldorfu, mimo jiné u Ewalda Matarého. Jeho první výstava ve Wuppertalu-Elberfeldu v roce 1933 je nacionálními socialisty uzavřena. Následně konec studia a zákaz vystavování. Po roce 1933 se Meistermann dále vzdělává autodidakticky a pracuje v Solingenu jako učitel kreslení na volné noze. V roce 1941 odmítá přísahat věrnost Adolfu Hitlerovi. Rozsudek zní: trest smrti. Před popravou jej zachraňuje lékař, který jej prohlašuje za šíleného. V roce 1944 je při pumovém útoku zničen jeho atelier. Po obsazení Solingenu americkou armádou se Meistermann stává ředitelem místního kulturního úřadu a poradcem tzv. Collecting Point Marburg (sběrného místa pro shromažďování německého kulturního bohatství). Odmítl dvě nabídky: tu dřívějšího velvyslance Françoise Ponceta, aby v Paříži bezplatně provozoval atelier, a nabídku pozdějšího prezidenta Eisenhowera, aby v USA založil vlastní školu. Po roce 1946 navazuje přátelství s Kardinálem Döpfnerem, Heinrichem Böllem a Dr. Josefem Haubrichem. V roce 1953 se stává docentem na Städlově umělecké škole ve Frankfurtu. Po Velké ceně spolkové země Severní Porýní-Vestfálsko za kulturu a účasti na výstavě documenta I následuje v roce 1955 povolání na Düsseldorfskou akademii umění. Po první ceně za malbu na sklo, udělené mu v roce 1958 na salcburském bienále, se Georg Meistermann účastní výstavy documenta II. Od roku 1960 vyučuje na Akademii umění v Karlsruhe. V roce 1964 přijímá učební úvazek na Akademii výtvarných umění v Mnichově. V letech 1967 až 1972 byl Georg Meistermann prezidentem Německého svazu umělců. Na přání bývalého spolkového kancléře Willyho Brandta jej v roce 1977 portrétuje pro Galerii spolkových kancléřů v Úřadu spolkového kancléře.

Otto Nagel (1894-1967)

V roce 1933 po Hitlerově nástupu k moci sesazen z pozice předsedy „Spolkového svazu výtvarných umělců“. Následují domovní prohlídky, zatčení a život v ilegalitě. V roce 1934 zákaz malování a opětovné zatčení. V roce 1937 transport do koncentračního tábora Sachsenhausen, z něhož je po jednom roce propuštěn. Následně pod policejním dozorem. 27 jeho děl padá za oběť akci „Zvrhlé umění“. Obraz „Berlínská pouliční scéna“ je jedním z mála Nagelových olejů, které vznikly poté, co je mu v roce 1934 zakázáno působení v ateliéru. Znamé jsou jeho pastely ze stejného období. Umělec se však zákazem tvorby v ateliéru nenechává odradit: „... dobrá, pak tedy půjdu a budu malovat na ulici. Ode dneška mi Berlín bude atelierem pod širým nebem!“

Valentin Nagel (1891-1942)

Život malíře Valentina Nagela je typickým příkladem osudu generace umělců zásadně ovlivněné první světovou válkou, hospodářskou krizí, nacionálním socialismem a jeho radikální difamací umění.

Valentin Nagel se narodil v roce 1891 in Gernersheimu ve Falci a mezi lety 1916 a 1918 se jako voják účastnil války. O jeho raném vzdělání jako malíře nevíme nic. Zhruba od roku 1925 do roku 1928 navštěvoval mnichovskou Školu výtvarného umění Hanse Hofmanna, jenž dnes platí za jednoho z nejvýznačnějších pedagogů umění ve dvacátém století. Během restriktivních opatření nacionálněsocialistického režimu žil v ústraní v Salcburku a zemřel v roce 1942.

Otto Pankok (1893-1966)

Prožitky z první světové války udělaly z Otto Pankoka zapřisáhlého pacifistu a filantropa. Pankok byl vlivnou osobou a udržoval kontakty s mnoha intelektuály. V düsseldorfské galerii Johanny Ey se Pankok seznámil s Maxem Erntem. Hermann Hesse o něm psal básně. V Düsseldorfu se Pankok přátelil se skupinou sintských Romů a vytvořil mnoho jejich obrazů. K těm patří i vnímavá litografie sintske dívky „Hoto“ z roku 1932 a „Ježíš“. „Hoto“ byla zabavena nacisty, kteří ji v roce 1937 v Mnichově využili jako ukázkou „zvráceného umění“. Otto Pankok se snažil vzdorovat a prokázal mimořádnou občanskou odvahu. Mimo jiné zaslal protestní dopis Alfredu Rosenbergovi, vůdčímu ideologovi nacionálních socialistů, jenž zodpovídal též za oblast kultury, a rovněž ukrýval své židovské přátele.

Otto Pankok (1893-1966)

Studium na Akademii umění v Düsseldorfu. Člen kruhu kolem Matky Ey a skupiny „Mladé Porýní“ (*Das junge Rheinland*). 1931-1933 pracuje ve čtvrti pro nezaměstnané Heinefeld, později cikánském táboře. Od roku 1936 domovní prohlídky, policejní dozor, zákaz práce a vystavování. V roce 1937 v německých muzeích zabaveno 50 jeho prací. Díla „Kristova hlava“ a „Cikánská dívka Hoto“ byla v roce 1937 prezentována na mnichovské výstavě „Zvrhlé umění“. V roce 1939 se neúspěšně pokouší o emigraci do Švýcarska.

Vášeň v 60 obrazech, Nakladatelství Gustava Kiepenheuera v Berlíně, 1936). Krátce po vydání nechalo Gestapo knihu zajistit a téměř celý náklad byl zničen. V novinách SS vycházejících pod názvem „Černý sbor“ (*Das schwarze Korps*) se dne 21. ledna 1937 neznámý recenzent zaobírá nejprve reklamním letákem k filmu „Vášeň – život a utrpení Syna člověka“ (*Die Passion – Das Leben und Leiden des Menschensohnes*), načež přechází též k vydání knihy: „Pohlédneme-li na toto velkolepě

pojaté vydání Pankokovy knihy ‚Vášeň‘, spatříme dokonalou ukázkou nejsprostšího filosemitského malířství [...]. Kristus je zde zcela vědomě prezentován jako žid se všemi rasovými příznaky této rasy [...] Onen zálibně použitý asketický výraz připomíná praktické ukázky z názorného vyučování na ústavu pro choromyslné“.

Georg Netzband (1900-1984)

V roce 1918 studium na Státní umělecké škole v Berlíně. V roce 1922 se účastní výstavy německého umění v Itálii a SSSR. Mezi roky 1921 a 1924 připravuje reformu výuky kreslení a pracovního vyučování. V roce 1931 získává pařížské stipendium města Berlína. Od roku 1933 opakovaně vyslýchán kvůli podezření z politické nespolehlivosti. V roce 1936 z téhož důvodu přichází zákaz vystavování v akademii umění a na Velké berlínské výstavě umění. Roku 1937 má v Gurlittově galerii poslední samostatnou výstavu za vlády nacionálněsocialistického režimu, záhy přichází zákaz cest do zahraničí. Poté umělec řadu svých prací ukrývá v plechových nádobách pod zem – zejména ty, které se kriticky věnují nacionálněsocialistickému státu. Tímto způsobem se daří zachránit je do konce války. V letech 1940-1945 branná služba, během níž je zraněn. Od roku 1944 nasazen na východní frontě. V dubnu 1945 zajat Rusy a internován jako vojenský zajatec. V roce 1948 propuštěn; vrací se do Lindenberku v Allgäu a pobývá v nemocnici pro válečné veterány v Biberachu. Od roku 1948 působí jako reportér a má první poválečné výstavy v Allgäu a jižním Württembersku. V letech 1950-1968 žije v Berlíně, kde působí jako učitel výtvarné výchovy a odborný poradce a vede odborné semináře na téma umění a pracovního vyučování. Pravidelně se účastní Velké berlínské výstavy umění. V letech 1960-1983 vystavuje v mnoha zahraničních městech, například Asconě, Londýně, Lyonu, Monte Carlu, New Yorku, Nice, Nottinghamu či Paříži. V roce 1981 získává Spolkový kříž za zásluhy s výslovným oceněním jeho postoje během nacistické vlády.

Carl Rabus (1898-1983)

V roce 1934 prchá Carl Rabus před restriktivními opatřeními z Mnichova do Vídně, kde může nadále zůstat se svou židovskou přítelkyní Ernou Adler. Krátce před obsazením Rakouska nacionálněsocialistickým Německem Erna emigruje do Belgie a Rabus ji následuje. V roce 1940 je Carl Rabus zatčen jako „nepříteli blízký cizinec“ a následně internován v táboře St. Cyprien u Středozemního moře. Kromě tábora St. Cyprien provozovali Francouzi v neobsazené jižní části země, v oblasti spadající pod správu vichistického režimu, tábory Les Milles a Gurs, v nichž byly internovány tisíce německých uprchlíků. Nesnesitelné poměry v táboře a extrémně neutěšené vyhlídky vězňů Rabus zdokumentoval ve zhruba stovce kreseb, jež následně přepracoval jako dřevoryty, a dal tak vzniknout cyklu „Vášeň“, který je na výstavě také prezentován. Poté, co mu bylo dovoleno vrátit se z tábora St. Cyprien zpět do Bruselu, žil zde od podzimu 1941 pod dozorem gestapa. Kontrole podléhal ještě v roce 1943, kdy vytvořil obraz „*Já ve střepe zrcadla*“. V roce 1944 je pod záminkou zneuctění rasy převezen do Vídně a zde uvězněn, neboť stále udržuje styky se svou židovskou přítelkyní.

Hubert Rüter (1886-1945)

Od roku 1934 represe kvůli manželství s židovkou, zákaz vystavování a malování. V dopise Říšské kulturní komory výtvarných umění z 5. července 1934 je Rüterovi sděleno, že není dostatečně spolehlivý na to, aby se „mohl nadále podílet na utváření německé kultury s nezbytnou zodpovědností vůči lidu a Říši“. 1944 nuceně nasazen jako kovodělník. 1945 páchá sebevraždu v Labi.

Erna Schmidt-Caroll (1896-1964)

V letech 1914-16 studium na Akademii umění ve Vratislavi. Poté žákyně Emila Orlika v Berlíně. Mezi roky 1920 a 1926 spolupracuje s různými časopisy. V letech 1926-43 vyučuje na soukromých školách a získává docenturu na Textilní odborné škole v Berlíně. V roce 1944 vystěhování do Krkonoš. Mezi roky 1951 a 1955 vyučuje na Škole aplikovaného umění v Hannoveru. V letech 1955-1962 působí jako vyučující na Mistrovské škole módní v Hamburku.

Wilhelm Schnarrenberger (1892-1966)

1933 propuštěn ze zaměstnání v Karlsruhe, kde působil jako učitel. V roce 1937 jsou zabavena jeho díla v Markovním muzeu ve Wittenu jakožto „zvrhlá“ tvorba.

Milly Steger (1881 – 1948)

1903 až 1906 studium v soukromém atelieru profesora Karla Janssena v Düsseldorfu. Jako ženě jí nebylo dovoleno studovat na düsseldorfské akademii umění. V roce 1910 ji mecenáš umění Karl Ernst Osthaus přivádí do Hagenu jako městskou sochařku. Roku 1917 se vrací do Berlína, kde zůstává až do konce svého života. Ve 20. letech 20. stol. udržuje kontakt s tanečními sbory Grety Palucca a Mary Wigman. U druhé jmenované působila jako tanečnice Jula Isenburger. V roce 1937 byly dvě plastiky Milly Stegers zabaveny jako „zvrhlé“. Když v roce 1931 vychází Friedenthalova encyklopedie, jsou u hesla „Sochařství dvacátého století“ uvedena jména Ernst Barlach, Milly Steger a Wilhelm Lehmbruck. Z příkazu nacionálněsocialistického režimu je jméno Milly Steger z nového vydání z roku 1936 odstraněno. Od roku 1927 vyučuje Milly Steger sochařství kresbu aktů na Vzdělávacím institutu Spolku umělkyň v Berlíně.

Milly Steger

Milly Steger je krotitelka,
Vtlouká do kamene lvy a pantery.

Před divadlem v Hagenu
Stojí její obří postavy.

Zlomyslní tulpasi, zvažnělí kašpaři,
Klauni ve vanutí svých drásaných duší.

Ale i kašny, zamklé oblíny prsatých žen
Zmáhá Milly záhadně.

Pak si zas pohrává se zápalkami,
Zažihají se v rukou Gulliverky.

Ze dřeva vyřeže Adama
A za zády mu hned ženu.

Směje se Millino srdce jak jablko,
V ocelově modrých očích jí čtveračí šotek.

Milly Steger, sochařka, je celý svět,
Odráží od sebe meteory.

Buvolka ve vrhu a metání,
Křehce se těší z kvetoucího jádra keřů.

Else Lasker-Schüler, 1916/1917

Překlad básně © Věra Koubová a John Law Baker

Horst Strepel (1904-1975)

1927-1929 Vysoká škola pro volné a aplikované umění v Berlíně u Carla Hofera. 1933 emigruje do Paříže a působí jako karikaturista pro „Le Monde“. 1936 kontakty k „Svobodnému uměleckému spolku“ německých exulantů. V roce 1939 zatčen a internován v různých jihofrancouzských táborech, mimo jiné Gurs. V roce 1941 vydán vichistickým režimem gestapu. Následně vojenská služba v Jugoslávii v trestné rotě. V roce 1948 jeho nástěnná malba na berlínském nádraží odstraněna kvůli „formalistickým tendencím“. V roce 1953 se stěhuje do Západního Berlína.

Oscar Zügel (1892-1968)

V roce 1914 začíná Oscar Zügel studovat na stuttgartské Škole užitého umění. Po přerušení studií kvůli vojenské službě v nich pokračuje v letech 1919 až 1922. Následně ve Stuttgartu působí jako umělec na volné noze.

Osud obrazů Oscara Zügela po roce 1933 zní téměř neuvěřitelně. Obraz „Ministr propagandy“ z roku 1933 byl o rok později spolu s pěti díly tvořícími řadu „Znásilněné umění“ v Zügelově stuttgartském atelieru zabaven a jako „degenerované“ umění měl být spálen na dvoře stuttgartské státní galerie. Oscar Zügel patřil ke kruhu stuttgartské kritické inteligence a po varování, že mu hrozí podobný osud jako jednomu jeho zavražděnému židovskému příteli, odchází do exilu – na radu svých francouzských přátel do španělského městečka Tossa de Mar. Zde se stýká s umělci, spisovateli a filozofy a přátelí se s André Massonem a Marcem Chagallem. Spojenectví Franca s Hitlerem přimělo Zügela opustit španělský exil a po krátkém pobytu v Německu míří v roce 1937 do Argentiny. Perónisté však záhy poté přistupují k represáliím proti Zügelově rodině, a ten se tak v roce 1950 vrací zpět do Evropy. Svůj dům v Tossa de Mar nalézá vyplundrovaný, ale místní rybáři pro něj ukryli a zachránili několik z jeho nejvýznamnějších děl.

V roce 1951 Zügel po návštěvě ředitele stuttgartské státní galerie potkává tamního domovníka, který mu sděluje, že ve strojně leží tři krabice s jeho obrazy, které nacisté při pálení přehlédli. Jednalo se o díla zkonfiskovaná v roce 1934, mimo jiné i obraz „Ministr propagandy“.

Dreams and Nightmares

Dreams and Nightmares zu Gast im Museum Montanelli Prag: Bilder aus dem Kunstmuseum Solingen – Zentrum der verfolgten Künste

Josef Albers (1888-1976)

1925 Ernennung zum Bauhausmeister. Nach Schließung des Bauhauses 1933 Emigration in die USA. 1939 Annahme der amerikanischen Staatsbürgerschaft. Von 1933 bis 1949 lehrte Albers als Professor am Black Mountain College, von 1950-1959 war er Direktor des Department of Design der Yale University.

Hans Nathan Feibusch (1898- 1998)

Ab 1920 Studium an der Berliner Akademie, Meisterschüler von Carl Hofer. Mitglied der Berliner Sezession. 1931 Großer Staatspreis der Akademie. 1933 Ausschluss als Jude aus dem Frankfurter Künstlerbund, Emigration nach London. Mitglied der „London Group“. 1937 Ächtung seiner Arbeiten auf der Ausstellung „Entartete Kunst“. 1938 Twentieth Century German Art. 1941 britische Staatsbürgerschaft. Bedeutendster Kirchenmaler Englands im 20. Jahrhunderts. 1985 Ehrendoktorwürde der Universität von Canterbury.

Arnold Fiedler (1900-1976)

In den 20er Jahren Schüler von Hans Hofmann, der mit Matisse zusammenarbeitete, bevor er in München eine Kunstschule eröffnete. Hans Hofmann erhielt 1932 einen Lehrauftrag in London, emigrierte von dort in die USA, war Lehrer von Pollock, Rothko, Motherwell, de Kooning. 1932 Mitglied der Hamburger Sezession. 1937 Ausstellungsverbot und Emigration nach Paris. 1939-1940 Internierung in Frankreich.

Franz Frank (1897-1986)

1919-1921 Studium Universität Erlangen. Promotion „Unbeachtete Entwicklungslinien in der Malerei des 19. Jahrhunderts“. 1921-1925 Kunstakademie Stuttgart. 1931-1932 Berufung an die Pädagogische Akademie Kassel; Entlassung wegen Schließung. Keine Weiterbeschäftigung wegen Weigerung, der NSDAP beizutreten.

Träume und Wirklichkeiten, 1947

Zyklus von 10 Lithographien

Die Lithographien wurden 1947 in 25 Exemplaren gedruckt. Die Vorlagen für die Folge entstanden ab 1934

Teo Gebürsch (1899-1958)

1936 Beschlagnahme von Holzschnitten im Rahmen der Aktion „Entartete Kunst“, Ausstellungs- und Arbeitsverbot. 1944 Verlust sämtlicher Arbeiten durch Bombenschaden. 1945 Zerstörung aller neuen Arbeiten durch Artilleriebeschuss.

George Grosz (1893-1959)

Emigrierte 1933 in die USA, seit 1937 amerikanische Staatsbürgerschaft. Dozent an der Columbia University New York. Aus deutschen Museen werden 285 Werke als „entartet“ beschlagnahmt.

Alfred Hanf (1890-1974)

1937 werden 16 Grafiken von Hanf im Rahmen der Aktion „Entartete Kunst“ aus dem Bestand des Angermuseums Erfurt entfernt.

Otto Herrmann (1899-1995)

1917 als Kriegsfreiwilliger an der Westfront. Verwundung und Lazarettaufenthalt. Nach dem Krieg arbeitslos. 1920-1928 Studium an der Kunstakademie Stuttgart, Mitarbeiter der satirischen Zeitschriften „Jugend“ und „Simplizissimus“. Seit 1934 vom Reichsverband der deutschen Presse nicht mehr als Zeichner zugelassen. Arbeitet nach 1936 als Autotypieätzer in München. Aus der Staatsgalerie Stuttgart wurde ein Werk Herrmanns als „entartete Kunst“ entfernt. 1939 Einzug zur Wehrmacht, Dienst in der Tschechoslowakei und 1940 Beurlaubung zur Industriearbeit. 1947 Beginn der Arbeit am Zyklus „Die Verdammten“.

Georg Paul Heyduck (1898-1962)

Heyduck, von 1939-1943 Soldat, wurde wegen Krankheit aus dem Kriegsdienst entlassen und musste 1945 aus seiner schlesischen Heimat unter Zurücklassung seines Werkes fliehen. Ab 1946 bis zu seinem Tod Lehrtätigkeit an der Staatlichen Werkkunstschule in Kassel.

Eric Isenburger (1902-1994)

1920 Kunststudium an der Frankfurter Kunsthochschule. 1925 Studienabschluss bei Prof. Franz Karl Delavilla an der Frankfurter Kunstgewerbeschule. Nach der Verweigerung eines Visums für einen Paris-Aufenthalt ging Isenburger 1925 nach Barcelona und setzte dort das Studium der freien Künste fort. Am 5. Dezember 1927 heiratete er in Warschau Anna Julia Elenbogen. 1928 zog das Paar nach Wien in eine Atelierwohnung am Spittelauer Platz. 1931, nach dem Selbstmord seiner Mutter und der Erbschaft, gingen Julia und Eric Isenburger nach Berlin, und er richtete sich in der Paulsborner Straße ein Atelier ein. Zwischen Januar und März 1933 hatte Isenburger in der Galerie Wolfgang Gurlitt eine eigene Abteilung in einer Gemeinschaftsausstellung. Nach einer Feme-Rezension in einer nationalsozialistischen Zeitschrift, die Isenburger als jüdisch-entarteten Künstler diffamierte, riet Gurlitt den Isenburgers, Deutschland zu verlassen und vorerst nach Paris zu gehen. Nach 1933 konnte Isenburger in Paris im Salon d'Automne und 1934 im Salon de Printemps ausstellen. Im Juni 1934 nahm er an der Emigrantenausstellung in der Parsons Gallery in London teil. Im Januar 1935 hatte Isenburger seine erste große Ausstellung in der Galerie Moderne in Stockholm. Im Sommer 1935 gingen die Isenburgers nach Nizza. Zwischen Dezember 1936 und Januar 1937 hatte Isenburger seine zweite erfolgreiche Ausstellung in der Galerie Moderne in Stockholm. Um 1938 zogen die Isenburgers in das nahe Nizza gelegene Grasse auf einen Bauernhof. In den Jahren 1939 und 1940 wurde Eric Isenburger als feindlicher Ausländer von der französischen Regierung in Les Milles und später in St. Nicolas interniert. Im September 1940 floh Isenburger und wartete in Nizza auf eine

Ausreisemöglichkeit. Durch den Protest von André Gide und unterstützt durch das Thomas-Mann-Komitee konnten Jula und Eric Isenburger 1941 nach New York emigrieren. 1941 hatte Isenburger seine erste erfolgreiche Einzelausstellung in der Knoedler Gallery in New York, der bis 1962 acht weitere folgten. 1947 war er der dritte Träger des Carnegie-Preises. 1949 wurde er amerikanischer Staatsbürger. Ab 1956 war Isenburger Associate Member der National Academy of Design in New York und übte dort bis 1980 eine Lehrtätigkeit aus. Im Juni 1962 hatte Isenburger wieder eine Einzelausstellung in der Galerie Wolfgang Gurlitt in München. Eric Isenburger starb am 26. März 1994 in New York.

In den 1920er Jahren kamen viele osteuropäische Juden nach Deutschland, die von den zu diesem Zeitpunkt national gesonnenen deutschen Juden nicht akzeptiert wurden. Die eher freigeistig eingestellten deutschen Juden sahen in den extrem orthodoxen Osteuropäern eine Bedrohung ihrer kulturellen Freiheit. Tontafeln und Steine, die auf jüdische Gräber gelegt werden, sind neben einem zerfallenen Haus aufgeschichtet. Auch die auf den Steinhäufen geworfenen Thorawimpel (Tücher von der Beschneidung, die beim späteren Synagogenbesuch, normalerweise mit dem Namen des Beschnittenen, seinem Geburtsdatum und einem Segensspruch bestickt oder bemalt, gestiftet werden) finden sich dort sinnentleert als Zeichen der Entfremdung. Daneben liegen die Hüte, getragen, um in Ehrfurcht vor Jahwe zu stehen, auf dem Boden. Auffällig an dem abgedeckten Haus, das niemandem mehr Schutz bieten kann, ist ein über Gebühr stark betonter Giebel in Form eines nur halben Davidsterns.

César Klein (1876-1954)

1918 Mitbegründer der Novembergruppe. Klein spielte in dem Ensemble, das Ernst Tollers „Hinkemann“ (1924, Erstausgabe und Dokumente in der Literatursammlung Jürgen Serke) aufführte. 1931 Professor an den Vereinigten Staatsschulen in Berlin. 1933 Beurlaubung aufgrund erster Diffamierungen. Arbeitsverbot. Auf Fürsprache Gustav Gründgens als Bühnenausstatter tätig. 1937 Verfemung seines Werkes auf der Ausstellung „Entartete Kunst“ in München. Beschlagnahme seiner Werke in deutschen Museen.

Else Lasker-Schüler (1869-1945)

Ihre erste Ehe mit dem Arzt Berthold Lasker, 1894 eingegangen, wurde nach neun Jahren geschieden. 1902 erschien Styx, ihr erster Gedichtband. 1903 heiratete sie Georg Levin, dem sie den Namen Herwarth Walden gab und dessen Zeitschrift sie „Der Sturm“ nannte. Nach wieder neun Jahren wurde die Ehe geschieden. Als „Tino von Bagdad“ lebte sie damals in den Kostümen des Orients und erschuf sich neu als „Prinz Jussuf von Theben“. Am 19. April 1933 floh die Dichterin in die Schweiz. In der Schweiz hatte sie Schreibverbot und wurde von der Fremdenpolizei bespitzelt. Die Aufenthaltserlaubnis wurde der „Asylantin“ nur zweimal widerwillig gewährt, beim dritten Mal verweigert. Ihre Bücher wurden in Deutschland verbrannt, ihre Zeichnungen, die hier ausgestellt sind, aus der Berliner Nationalgalerie entfernt. Dennoch hielt sie an der Symbiose des Deutschen mit dem Jüdischen fest und gilt heute als eine der bedeutendsten deutschen Dichterinnen. Sie starb am 22. Januar 1945 in Jerusalem.

Prager Tageszeitung Bohemia / Die Dichterin und der Polizist:

„Heute um zwölf Uhr nachts erregte ein kurzer Vorfall die Beachtung der nächtlichen Passanten. Auf dem Altstädter Ring wurde eine abenteuerlich gekleidete Dame von einem Wachmann in brüsker Weise angefahren, weil sie mit verzückten Mienen und rhythmischen Schwingungen ihres Leibes unzusammenhängende Worte gegen das Firmament sang ... Die Dame, die ein schwarzes Gewand und um den Hals, der von schwarzen, wallenden Locken umsäumt war, eine Onyxkette trug, war Else Lasker-Schüler. Vergeblich machten die Begleiter der Dichterin ... den Polizisten darauf aufmerksam, dass es sich um einen exotischen Gast aus Theben handle (Else Lasker-Schüler spricht sich in ihren Gedichten immer als Prinz von Theben an), der hier ein morgenländisches Gebet verrichte. ‚Das ist mir wurscht!‘ antwortete der Wachmann, hier darfs niemand nicht singen‘ und forderte energisch die weltentrückte Dichterin zum Einstellen des Gesanges auf. Erschreckt fuhr diese zusammen und, erregt dem Wachmann das Wort ‚Prinz‘ ins Gesicht schleudernd, entfernte sie sich ...“

in: Hartmut Binder, „Else Lasker-Schüler in Prag“, in: Wirkendes Wort 3 (1994), S. 405-438

Else Lasker-Schüler hielt sich am 5. April 1913 in Prag auf. Sie war zu einer Lesung in den „Klub deutscher Künstlerinnen“ eingeladen worden.

Franz Kafka:

„Ich kann ihre Gedichte nicht leiden, ich fühle bei ihnen nichts als Langweile über ihre Leere und Widerwillen wegen des künstlichen Aufwandes. Auch ihre Prosa ist mir lästig aus den gleichen Gründen, es arbeitet darin das wahllos zuckende Gehirn einer sich überspannenden Großstädterin. Aber vielleicht irre ich da gründlich, es gibt viele, die sie lieben, Werfel z. B. spricht von ihr nur mit Begeisterung. Ja, es geht ihr schlecht, ihr zweiter Mann hat sie verlassen, soviel ich weiß, auch bei uns sammelt man für sie; ich habe 5 K hergeben müssen, ohne das geringste Mitgefühl für sie zu haben; ich weiß den eigentlichen Grund nicht, aber ich stelle mir sie immer nur als eine Säuferin vor, die sich in der Nacht durch die Kaffeehäuser schleppt.“

in: Franz Kafka, Brief an Felice Bauer, 12./13. Februar 1913, in: Briefe 1913 – März 1914, hrsg. von Hans-Gerd Koch, Frankfurt am Main (S. Fischer) 1999, S. 88

Ludwig Meidner (1884-1966)

1903-1905 Kunst- und Gewerbeschule Breslau. 1906-1907 Académie Julian und Cormon in Paris. 1912 Gründung der Gruppe „Die Pathetiker“. 1920er Jahre Anerkennung mit literarischem Werk. 1932 Bekenntnis zum konservativen Flügel des Judentums. 1935-1939 als „entartet“ verfemt. Flucht nach London. 1940 Internierung auf der Isle of Man.

Georg Meistermann (1911-1990)

1930 bis 1933 Studium an der Düsseldorfer Kunstakademie, unter anderem bei Ewald Mataré. Seine erste Ausstellung in Wuppertal-Elberfeld wurde 1933 von den Nationalsozialisten geschlossen. Abbruch des Studiums und Ausstellungsverbot. Nach 1933 bildete sich Meistermann autodidaktisch weiter und arbeitete als freier Zeichenlehrer in Solingen. 1941 verweigerte er den Eid auf Adolf Hitler. Urteil: Todesstrafe. Ein Arzt erklärte ihn für verrückt und rettete ihn vor der Hinrichtung. 1944 zerstörte ein Bombenangriff sein Atelier. Unter amerikanischer Besatzung wurde Meistermann Kulturamtsleiter in Solingen und Berater des Collecting Point Marburg (Sammelstelle für deutsches Kulturgut). Er lehnte zwei Angebote ab: das des früheren Botschafters Françoise Poncet, in Paris ein kostenloses Atelier zu beziehen, und das

des späteren Präsidenten Eisenhower, in den USA eine Schule zu gründen. Nach 1946 befreundete er sich mit Kardinal Döpfner, Heinrich Böll und Dr. Josef Haubrich. 1953 Dozent an der Frankfurter Städelschule. Dem Großen Kunstpreis des Landes Nordrhein-Westfalen und der Teilnahme an der documenta I folgt 1955 die Berufung an die Düsseldorfer Kunstakademie. Nach dem ersten Preis für Glasmalerei 1958 auf der Biennale in Salzburg nahm er an der documenta II in Kassel teil. Ab 1960 lehrte er an der Kunstakademie Karlsruhe. 1964 nahm er einen Lehrauftrag an der Akademie der Bildenden Künste in München an. 1967 bis 1972 war Meistermann Präsident des Deutschen Künstlerbundes. Auf Wunsch des Alt-Bundeskanzlers Willy Brandt porträtierte er ihn 1977 für die Galerie der Bundeskanzler im Bundeskanzleramt.

Otto Nagel (1894-1967)

1933 als Vorsitzender des „Reichsverbandes bildender Künstler“ nach Hitlers Machtergreifung abgesetzt, Hausdurchsuchungen, Inhaftierungen, Illegalität. 1934 Malverbot, erneute Verhaftung. 1937 Einlieferung ins KZ Sachsenhausen, nach einem Jahr Entlassung. Polizeiaufsicht. 27 Werke fallen der Aktion „Entartete Kunst“ zum Opfer.

Die „Berliner Straßenszene“ ist eines der wenigen Ölbilder, die nach Nagels Atelierverbot 1934 entstanden. Bekannt sind seine in dieser Zeit entstandenen Pastelle. Der Künstler lässt sich nach dem gegen ihn ausgesprochenen Verbot, im Atelier zu malen, nicht unterkriegen: „... gut, dann gehe ich eben und male auf der Straße. Berlin wird ab heute mein Freiluftatelier!“

Valentin Nagel (1891-1942)

Das Schicksal des Malers Valentin Nagel ist exemplarisch für eine Künstlergeneration, die durch den Ersten Weltkrieg, die Weltwirtschaftskrise und den Nationalsozialismus und dessen radikale Kunstdiffamierung geprägt wurde.

Valentin Nagel wurde 1891 in Germersheim/Pfalz geboren und war zwischen 1916 und 1918 zum Kriegsdienst verpflichtet. Über seine frühe Ausbildung als Maler ist nichts bekannt. Er besuchte von ca. 1925 bis 1928 die „Schule für bildende Kunst“ des Hans Hofmann in München, der heute als einer der bedeutendsten Kunstpädagogen des 20. Jahrhunderts gilt. Unter den restriktiven Maßnahmen der Nationalsozialisten lebte er zurückgezogen in Salzburg und starb 1942.

Otto Pankok (1893-1966)

Seine Erlebnisse im Ersten Weltkrieg machten Otto Pankok zum unbeugsamen Pazifisten und Menschenfreund. Pankok war einflussreich und stand mit vielen Intellektuellen in Kontakt. In der Galerie von Johanna Ey in Düsseldorf lernte Pankok Max Ernst kennen. Hermann Hesse schrieb Gedichte über ihn. Pankok freundete sich in Düsseldorf mit einer Gruppe von Sinti an und schuf viele Bilder von ihnen. Zu diesen Werken gehören die einfühlsame Lithografie des Sinti-Mädchens „Hoto“ von 1932 und der „Jesus“. „Hoto“ wurde konfisziert und diente 1937 den Nationalsozialisten in München dazu, den Besuchern eine Vorstellung von „Entarteter Kunst“ zu vermitteln. Otto Pankok lebte seinen Widerstand. Seine Zivilcourage reichte von Protestschreiben an Alfred Rosenberg, dem führenden Ideologen und Kulturpolitiker der Nationalsozialisten, bis zum Verstecken jüdischer Freunde.

Otto Pankok (1893-1966)

Studium an der Kunstakademie Düsseldorf. Im Kreis um Mutter Ey und „Das junge Rheinland“. 1931-1933 Arbeit in der Arbeitslosensiedlung Heinefeld, später Zigeunerlager. Ab 1936 Hausdurchsuchungen, Polizeiaufsicht, Arbeits- und Ausstellungsverbot. 1937 Beschlagnahme von 50 Werken aus deutschen Museen. Der „Christuskopf“ und das „Zigeunermädchen Foto“ werden 1937 in München in der Ausstellung „Entartete Kunst“ gezeigt. 1939 Emigrationsversuch in die Schweiz scheitert.

„Passion in 60 Bildern“, Gustav Kiepenheuer Verlag, Berlin 1936

Kurz nach der Veröffentlichung ließ die Gestapo das Buch sicherstellen und vernichtete fast die gesamte Auflage. In der SS-Zeitung „Das schwarze Korps“ vom 21. Januar 1937 befasst sich ein ungenannter Autor zunächst mit dem Werbefaltblatt für den Film „Die Passion – Das Leben und Leiden des Menschensohnes“ und geht dann zu der Buchausgabe über: „Die Betrachtung dieser groß aufgemachten Buchausgabe der Pankokschen „Passion“ bietet einen Anblick der übelsten philosemitischen Malerei (...). Bewusst ist hier Christus als Jude mit allen rassistischen Merkmalen dieser Rasse dargestellt (...). Der mit Vorliebe angewandte asketische Ausdruck gleicht Beispielen praktischen Anschauungsunterrichts aus einer Schwachsinnigenanstalt“.

Georg Netzband (1900-1984)

1918 Staatliche Kunstschule Berlin. 1922 Teilnahme an der Deutschen Kunstausstellung in Italien und der UdSSR. 1921-1924 Ausarbeitung einer Reform des Zeichen- und Werkunterrichts. 1931 Paris-Stipendium der Stadt Berlin. Ab 1933 mehrfach Verhöre wegen des Verdachts politischer Unzuverlässigkeit. 1936 Ausstellungsverbot für Akademie und Große Berliner Kunstausstellung wegen politischer Unzuverlässigkeit. 1937 letzte Einzelausstellung zur NS-Zeit bei Gurlitt, Verbot von Auslandsreisen. Von da an vergräbt der Künstler eine Reihe seiner Arbeiten in Blechbehältern, besonders solche, die sich kritisch mit dem NS-Staat auseinandersetzen; dort überstehen sie den Krieg. 1940-1945 Wehrdienst mit Verwundung. Ab 1944 Einsatz an der Ostfront, im April 1945 Gefangennahme und russische Kriegsgefangenschaft. 1948 Rückkehr aus der Kriegsgefangenschaft nach Lindenberg/Allgäu und Aufenthalt im Heimkehrerkrankenhaus in Biberach. Ab 1948 Reportertätigkeit und erste Nachkriegsausstellungen im Allgäu und in Südwürttemberg. 1950-1968 ansässig in Berlin als Kunstlehrer und Fachberater sowie Fachseminarleiter für Kunst und Werken. Regelmäßige Beteiligung an der Großen Berliner Kunstausstellung. 1960-1983 Auslandsausstellungen in Ascona, London, Lyon, Monte Carlo, New York, Nizza, Nottingham, Paris. 1981 Verleihung des Bundesverdienstkreuzes mit ausdrücklicher Würdigung seiner Haltung während der Naziherrschaft.

Carl Rabus (1898-1983)

Rabus flüchtete 1934 vor restriktiven Maßnahmen von München nach Wien und konnte dort mit seiner jüdischen Freundin Erna Adler zusammenbleiben. Kurz vor der Besetzung Österreichs durch das nationalsozialistische Deutschland emigrierte Erna Adler nach Belgien, Rabus folgte ihr. 1940 wurde Carl Rabus als „dem Feind nahestehender Ausländer“ verhaftet und im Lager St. Cyprien am Mittelmeer interniert. Neben St. Cyprien unterhielten die Franzosen im unbesetzten südlichen Teil, dem Verwaltungsbereich des Vichy-Regimes, die Lager Les Milles und Gurs, in denen

Tausende deutscher Flüchtlinge interniert wurden. Die unerträglichen Zustände, die Trost- und Perspektivlosigkeit der gefangenen Gehaltenen hat Rabus in ca. einhundert Zeichnungen dokumentiert und später in Holzschnitte umgesetzt – dem Zyklus „Passion“, ebenfalls in der Ausstellung zu sehen. Als man ihn von St. Cyprien aus nach Brüssel zurückkehren ließ, geriet er dort ab Herbst 1941 unter Gestapoaufsicht. Der Kontrolle unterlag er auch noch 1943, als er das Bild „Selbst in Spiegelscherbe“ malte. 1944 wurde er mit dem Vorwurf der Rassenschande in ein Wiener Gefängnis verbracht, da er immer noch zu seiner jüdischen Freundin hielt.

Carl Rabus (1898-1983)

1938 Emigration nach Brüssel. 1940 Verhaftung, Internierung im Lager St. Cyprien in Südfrankreich, von Herbst 1941 an unter Gestapoaufsicht in Brüssel, 1944 erneute Verhaftung und Gefängnis wegen Freundschaft mit der Jüdin Erna Adler wegen „Rassenschande“.

Hubert Rüter (1886-1945)

Ab 1934 Repressionen wegen seiner Ehe mit einer Jüdin, Ausstellungs- und Malverbot. In einem Schreiben der Reichskulturkammer für bildende Künste vom 5. Juli 1934 wurde Rüter mitgeteilt, dass er nicht die erforderliche Zuverlässigkeit besitze, „an der Förderung Deutscher Kultur in Verantwortung gegenüber Volk und Reich mitzuwirken“. 1944 Einsetzung zur Zwangsarbeit als Metallarbeiter. 1945 Selbstmord in der Elbe.

Erna Schmidt-Caroll (1896-1964)

1914-16 Studium an der Kunstakademie in Breslau. Meisterschülerin bei Emil Orlik in Berlin. 1920-26 Mitarbeit an verschiedenen Zeitschriften. 1926-43 Lehrtätigkeit an privaten Schulen und Dozentur an der Textilfachschule Berlin. 1944 Evakuierung ins Riesengebirge. 1951-55 Lehrtätigkeit an der Werkkunstschule Hannover. 1955-1962 Lehrtätigkeit an der Meisterschule für Mode in Hamburg

Wilhelm Schnarrenberger (1892-1966)

1933 Entlassung aus dem Lehramt in Karlsruhe. 1937 Beschlagnahme seiner Werke im Märkischen Museum in Witten als „entartet“.

Milly Steger (1881 – 1948)

1903 bis 1906 Ausbildung im Privatatelier von Professor Karl Janssen in Düsseldorf. Als Frau war es ihr nicht erlaubt, an der Düsseldorfer Kunstakademie zu studieren. Der Kunstmäzen Karl Ernst Osthaus holte sie 1910 als Stadtbildhauerin nach Hagen. 1917 Rückkehr nach Berlin, wo sie bis zu ihrem Lebensende blieb. In den 1920er Jahren hatte sie Kontakte zu den Tanztruppen von Gret Palucca und Mary Wigman. Bei der Letztgenannten tanzte Jula Isenburger. 1937 wurden zwei Plastiken Milly Stegers als „entartet“ beschlagnahmt. Als Friedenthals Konversationslexikon 1931 erschien, vertraten dort Ernst Barlach, Milly Steger und Wilhelm Lehmbruck die „Bildhauerkunst“ des 20. Jahrhunderts. Auf Anordnung der Nationalsozialisten wurde Milly Steger aus der Neuauflage 1936 entfernt. Ab 1927 unterrichtet Milly Steger Bildhauerei und Aktzeichnen an der Unterrichtsanstalt des Vereins der Künstlerinnen zu Berlin.

Milly Steger

Milly Steger ist eine Bändigerin,
Haut Löwen und Panther in Stein.

Vor dem Theater in Hagen
Stehen ihre Großgestalten.

Böse Tollpatsche, ernst gewordene Hännesken,
Clowne, die mit ihren blutenden Seelen wehen.

Aber auch Brunnen, verschwiegene Weibsmopse
Zwingt Milly rätselhaft nieder.

Manchmal spielt sie mit Zündhölzchen,
Die entzünden sich in der Gulliverin Hand.

Sie schnitzt aus dem Holze Adam
Hinterrücks sein Weib.

Und Millys Herz lacht wie ein Apfel,
In ihren stahlblauen Augen sitzt ein Schalk.

Milly Steger die Bildhauerin ist eine Welt,
Meteore stößt sie von sich

Eine Büffelin an Wurfkraft,
Freut sie sich auch zart an dem blühenden Kern der Büsche.

Else Lasker-Schüler, 1916/1917

Horst Stempel (1904-1975)

1927-1929 Hochschule für Freie und Angewandte Kunst Berlin bei Carl Hofer. 1933 Emigration nach Paris, Karikaturist für „Le Monde“. 1936 Kontakte zum „Freien Künstlerbund“ der Exil-Deutschen. 1939 Verhaftung und Internierung in verschiedenen südfranzösischen Lagern, u.a. in Gurs. 1941 Auslieferung durch das Vichy-Regime an die Gestapo. Militärdienst in Strafkompagnie in Jugoslawien. 1948 Wandbild im Berliner Bahnhof Friedrichstraße wegen „formalistischer Tendenzen“ beseitigt. 1953 Übersiedlung nach West-Berlin.

Oscar Zügel (1892-1968)

Zügel begann 1914 eine Ausbildung an der Kunstgewerbeschule Stuttgart. Unterbrochen von seiner Soldatenzeit setzte er von 1919 bis 1922 seine Ausbildung fort. Anschließend arbeitete er als freier Künstler in Stuttgart. Die Bilder Oscar Zügels erlebten nach 1933 eine nahezu unglaubliche Geschichte. Das Bild „Propagandaminister“ von 1933 wurde ein Jahr später zusammen mit der fünfteiligen Folge „Genotzüchtigte Kunst“ aus dem Atelier Zügels in Stuttgart als „degeneriert“ beschlagnahmt und sollten auf dem Hof der Stuttgarter Staatsgalerie verbrannt werden. Oscar Zügel gehörte zum Kreis der kritischen Intelligenz Stuttgarts und nach der Warnung, ihm widerfahre das gleiche Schicksal wie einem ermordeten jüdischen Freund, ging Zügel 1934 ins Exil – auf Rat seiner französischen Freunde nach Tossa de Mar. Dort traf er Künstler, Schriftsteller und Philosophen, war befreundet mit André Masson und Marc Chagall. Die Franco-Hitler-Allianz veranlasste Zügel, das spanische Exil zu verlassen und nach einem kurzen Aufenthalt in Deutschland 1937

nach Argentinien auszuwandern. Durch die Peronisten erfolgten bald Repressalien gegen die Familie Zügel. 1950 kehrte Zügel nach Europa zurück. Sein Haus in Tossa de Mar fand er geplündert vor, aber spanische Fischer hatten einige seiner wichtigsten Bilder versteckt und für ihn gerettet.

1951 begegnete Zügel nach einem Besuch beim Direktor der Stuttgarter Staatsgalerie dem dortigen Hausmeister, der ihm sagte, dass im Maschinenraum drei Kisten mit seinen Bildern lagern, die man bei den Verbrennungsaktionen übersehen hatte. Es waren die 1934 konfiszierten Bilder, darunter auch der „Propagandaminister“.

Dreams and Nightmares

Artists whose works form part of the “DREAMS AND NIGHTMARES” exhibition:

Josef Albers (1888-1976)

1925 Nomination as Master of Bauhaus. In 1933, after Bauhaus was shut down, emigration to the US. 1939 Acquisition of American citizenship. From 1933 to 1949 Albers taught as a professor at the Black Mountain College and, from 1950 to 1959, he was Director of the Department of Design at Yale University.

Hans Nathan Feibusch (1898-1998)

From 1920 on, he studies at the Berlin Academy as master's apprentice of Carl Hofer. Member of Berlin Secession. 1931 Great State Award of the Academy. 1933 Exclusion from the Frankfurt Artists' Association because of being Jewish, emigration to London. Member of the “London Group”. 1937 Banning of his works in the “Degenerate Art” exhibition. 1938 Twentieth Century German Art. 1941 British citizenship. Most important church painter in England in the 20th century. 1985 Honorary doctorate from the University of Canterbury.

Arnold Fiedler (1900-1976)

In the 1920s student of Hans Hofmann, who had worked with Matisse before opening an Art School in Munich. In 1932 Hans Hofmann became lecturer in London, emigrating to the US from there, and was teacher to Pollock, Rothko, Motherwell, de Kooning. 1932 Member of Hamburg Secession. 1937 Exhibition ban and emigration to Paris. 1939-1940 Internment in France.

Franz Frank (1897-1986)

1919-1921 Studies at the University of Erlangen. Doctorate “Unnoticed Lines of Development in 19th Century Painting”. 1921-1925 Stuttgart Art Academy. 1931-1932 Nomination to teach at Kassel Pedagogical Academy; Dismissal because it was shut down. No further employment since he refused to join NSDAP

Teo Gebürsch (1899-1958)

1936 Confiscation of woodcuts as part of the “Degenerate Art” initiative, exhibition and work ban. 1944 Loss of all works due to bomb damage. 1945 Destruction of all new works due to artillery fire.

George Grosz (1893-1959)

1933 Emigration to the US, American citizenship since 1937. Lecturer at Columbia University New York. 285 works were confiscated in German museums for being “degenerate”.

Alfred Hanf (1890-1974)

In 1937 16 of Hanf's graphic works are seized from the collection of the Angermuseum in Erfurt as part of the "Degenerate Art" campagne.

Otto Herrmann (1899-1995)

In 1917 Herrmann heads to the western front as a volunteer. He is wounded and ends up in hospital. After the war he is unemployed. During the period 1920-1928 he studies at the Academy of Arts in Stuttgart, collaborating also with the magazine "Jugend" (Youth) and "Simplizissimus". From 1934 onwards he is removed from the authorised illustrators list of the Imperial German Press Union. After 1936 he finds employment in Munich as an etching autotypesetter. In the State Gallery in Stuttgart one of Herrmann's works is removed for being an example of "Degenerate Art". In 1939 he is called up to the Wehrmacht. After serving in Czechoslovakia he receives a temporary discharge in 1940 in order to work in industry. In 1947 he begins working on the series "The Damned" (*Die Verdammten*).

Georg Paul Heyduck (1898-1962)

1939-1943 Soldier, dismissed from military service due to illness. Had to flee from his Silesian home, leaving his works there, in 1945. From 1946 until his death, teaching at Kassel State Art College.

Eric Isenburger (1902-1994)

1920 Art studies at Frankfurt Art Academy. 1925 Graduation under Prof. Franz Karl Delavilla at Frankfurt Art College. After Isenburger had been refused a visa to visit Paris, he went to Barcelona in 1925 to continue his studies of free arts there. On 5 December 1927 he married Anna Julia Elenbogen in Warsaw. In 1928 the couple moved to Vienna into a studio flat near Spittelauer Square. In 1931, after his mother's suicide and the resulting inheritance, Julia and Eric Isenburger moved to Berlin and he furnished a studio in Paulsborner Street. Between January and March of 1933 Isenburger had his own department in a collective exhibition at the Wolfgang Gurlitt Gallery. After a condemning review in a National Socialist paper that defamed Isenburger as a Jewish-degenerate artist, Gurlitt advised the Isenburgers to leave Germany and go to Paris for the time being. After 1933 Isenburger was able to exhibit his works in Paris in the Salon d'Automne and in 1934 in the Salon de Printemps. In June 1934 he participated in an émigré exhibition in Parsons Gallery in London. In January 1935 Isenburger had his first big exhibition in the Galerie Moderne in Stockholm. In summer 1935 the Isenburgers moved to Nice. Between December 1936 and January 1937 Isenburger had his second successful exhibition in the Galerie Moderne in Stockholm. Around 1938, the Isenburgers moved to a farm in Grasse near Nice. From 1939 until 1940 Eric Isenburger was interned by the French government as an enemy alien in Les Milles and later on in St. Nicolas. In September 1940 Isenburger fled and waited in Nice for a chance to emigrate. Thanks to the protests of André Gide and support from the Thomas Mann Committee, Julia and Eric Isenburger were able to emigrate to New York in 1941. In 1941 Isenburger had his first successful solo exhibition at the Knoedler Gallery in New York, followed by eight more until 1961. In 1947 he became the third winner of the Carnegie Prize. In 1949 he became an American citizen. From 1956 on Isenburger was an associate member of the National Academy of Design in New York and taught there until 1980. In June 1962 Isenburger had another solo exhibition at the Wolfgang Gurlitt Gallery in Munich. On 26 March 1994 Eric Isenburger died in New York.

Eric Isenburger (1902-1994)

In the 1920s, many Eastern European Jews came to Germany who were not accepted by the then nationally inclined German Jews. The rather freethinking German Jews saw the extremely orthodox Eastern Europeans as a threat to their cultural freedom. Clay tablets and stones that are placed on Jewish graves are piled up next to a collapsing house. The Torah wimpels (cloths from circumcision that are embroidered or painted with the name of the circumcised boy, his date of birth and a blessing, and are donated to the synagogue on a subsequent visit) thrown on this pile of stones are there without meaning, as a sign of alienation. Next to it, lying on the ground, are the hats that are usually worn for standing in awe before Yahweh. Worth noting about the roofless house that can no longer provide shelter to anyone any more is an excessively emphasised gable in the shape of half a Star of David.

César Klein (1876-1954)

1918 Co-founder of the November Group. Klein played in the company that performed Ernst Toller's "Lame Man" (1924, first edition and documents in the Jürgen Serke Literature Collection). 1931 Professor at the United State Schools in Berlin. 1933 Suspension due to first defamations. Work ban. Working as set designer through the intercession of Gustav Gründgens. 1937 Defamation of his work in the "Degenerate Art" exhibition in Munich. Confiscation of his works in German museums.

Else Lasker-Schüler (1869-1945)

Her first marriage to the doctor Berthold Lasker, sealed in 1894, ended nine years later in divorce. Her first collection of poems came out in 1902 under the title *Styx*. In 1903 she married Georg Levin, for whom she thought up the pseudonym Herwarth Walden as well as the name of the magazine he published – "Der Sturm". After another nine years this marriage also ended in divorce. At this time Else Lasker-Schüler was going around dressed in oriental costumes under the name Tino of Bagdad; subsequently, however, she cooked up a new existence for herself as Prince Yussuf of Thebes. On 19th April 1933 the artist fled to Switzerland. Here though she was forbidden to work and was followed by the aliens' police. Permission to remain as an "asylum seeker" was twice given after lengthy procedures, however, on the third occasion it was denied. In Germany her books were burned while her drawings, now displayed at the Museum Montanelli, were removed from the National Gallery in Berlin. Nevertheless Else Lasker-Schüler remained faithful to the symbiosis of German and Jewish elements and today is counted among Germany's most distinguished poetesses. She died on 22nd January 1945 in Jerusalem.

Prager Tageszeitung Bohemia / The Poetess and the Policeman:

"Today at around twelve o'clock at night a minor incident attracted the attention of passing pedestrians. In Old Town Square some kind of bizarrely attired woman suddenly lashed out impulsively at a police officer, gazing up heavenwards with a staring expression and making rhythmic body movements while singing incoherently. [...] That lady, who was wearing a black dress and an onyx necklace around her neck which was wrapped in her black curly hair, was Else Lasker-Schüler. The poetess's companions [...] allegedly advised the policeman that this was a highly exotic visitor from Thebes (Else Lasker-Schüler always speaks of herself in her poems as the Prince of Thebes), who was performing her oriental prayers here. 'I don't give a damn!' the policeman reputedly retorted, 'Nobody is allowed to sing here,' whereupon he energetically set about making repeated requests that the artist, manifestly elevated above such earthly concerns, stop

singing. This startled her so much she recoiled and, shouting the word 'prince' at the irritated policeman to his face, summarily departed the square [...]"
in: Hartmut Binder, "Else Lasker-Schüler in Prag" [*Else Lasker-Schüler in Prague*], in: *Wirkendes Wort* 3 (1994), pp. 405-438

On 5th April 1913 during her stay in Prague Else Lasker-Schüler was invited to read for the "Club of German Women Artists".

Franz Kafka:

"I cannot bear her poems, I feel nothing but boredom listening to them given their emptiness and disgust at all that artificial endeavour. For these same reasons her prose is also annoying, to me it seems like work tossed out at random from the brain of this unnatural woman from the big city. But I could be completely wrong in my assessment, there are many who love her, Werfel, for instance, is completely bowled over by her. Yes, I know she's not doing very well, her second husband left her as far as I know, and they even held a collection for her here; I had to put up 5 Grand, even though I have no sympathy whatever for her; I don't know what actually led me to this, but I always see her only as a toper, who spends her nights in coffee houses."

in: Franz Kafka, letter to Felice Bauer, 12/13 February 1913, in: *Briefe 1913 – März 1914* [*Letters 1913 – March 1914*], Hans-Gerd Koch (ed.), Frankfurt am Main (S. Fischer) 1999, p. 88

Ludwig Meidner (1884-1966)

1903-1905 Breslau Arts and Crafts School. 1906-1907 Académie Julian and Cormon in Paris. 1912 Foundation of the group "The Dramatics". 1920s Recognition of his literary works. 1932 Avowal of the conservative wing of Judaism. 1935 -1939 defamed as a degenerate artist. Flight to London. 1940 Internment on the Isle of Man.

Georg Meistermann (1911-1990)

1930 to 1933 studies at the Düsseldorf Art Academy, among others under Ewald Mataré. His first exhibition in Wuppertal-Elberfeld was shut down by the National Socialists in 1933. Drops out of university, exhibition ban. After 1933 Meistermann continued his studies autodidactically and worked as a free-drawing teacher in Solingen. In 1941 he refused to take an oath of allegiance to Adolf Hitler. Sentence: death penalty. A doctor declared him insane and thus saved him from execution. In 1944 a bomb attack destroyed his studio. During the American occupation Meistermann became Head of the Office for Cultural Affairs in Solingen and Consultant at the Collecting Point Marburg (Collecting Point for German Cultural Assets). He refused two offers: the first by the former French ambassador François Poncet to move into a free studio in Paris and the second by the future American president Eisenhower to start a school in the US. After 1946 he befriended Cardinal Döpfner, Heinrich Böll and Dr. Josef Haubrich. In 1953 he became a lecturer at Frankfurt Städelschule. Having received the Great Art Prize of the State of North-Rhine Westphalia and participated in documenta I he was nominated to teach at Düsseldorf Academy of Arts in 1955. After receiving the first prize for painting on glass at the Biennial Exhibition in Salzburg in 1958 he participated in documenta II in Kassel. From 1960 onwards he taught at the Karlsruhe Art Academy. In 1964 he took up a lecturing position at the Academy of Visual Arts in Munich. From 1967 to 1972 Meistermann was President of the Association of German Artists. Following a request by former Chancellor Willy Brandt, Meistermann portrayed Brandt in 1977 for the gallery of Chancellors in the Federal Chancellery.

Otto Nagel (1894-1967)

1933 After Hitler's seizure of power he was dismissed as Chairman of the "Reich Association of Visual Artists", house searches, imprisonments, illegality followed. 1934 Painting ban, repeated imprisonment. 1937 Committal to Sachsenhausen concentration camp, released after one year. Under police supervision. 27 works fell victim to the "Degenerate Art" initiative.

"Berlin Street Scene" is one of the few oil paintings produced after Nagel's studio painting ban. His pastel drawings from that time are well known. After being banned from painting in his studio, the artist refused to allow this to get him down: "... well, then, I'll go outside and paint on the street. From today on, Berlin will be my open-air studio!"

Valentin Nagel (1891-1942)

The fate of the painter Valentin Nagel is exemplary for the generation of artists formed by World War I, the Great Depression and National Socialism with its radical defamation of art.

Valentin Nagel was born in 1891 in Germersheim/Palatinate, and from 1916 to 1918 he was required to do military service. There is no information about his early education as a painter. From about 1925 to 1928 he attended Hans Hofmann's "School of the Visual Arts" in Munich. Hofmann is nowadays regarded as one of the most important art teachers of the 20th century. Under the restrictive measures of the National Socialists, Nagel lived his final years in seclusion in Salzburg and died in Munich in 1941.

Otto Pankok (1893-1966)

Studies at Düsseldorf Art Academy. Belonged to the circle surrounding Mother Ey and "Young Rhineland". 1931-1933 Working in the Heinefeld settlement for the unemployed, later a gypsy camp. From 1936 on, house searches, police supervision, work and exhibition ban. 1937 Confiscation of 50 works from German museums. The "Head of Christ" and the "Sinti Girl Hoto" were shown in the 1937 exhibition "Degenerate Art" in Munich. In 1939, an attempt to emigrate to Switzerland failed.

"Passion in 60 Pictures", Gustav Kiepenheuer Verlag, Berlin 1936.

Shortly after its publication, the Gestapo seized the book and the whole print run was destroyed. In the newspaper of the SS published under the title of "The Black Corps" (*Das schwarze Korps*), of 21 January 1937, an unnamed reviewer first discusses the advertising leaflet for the film "Passion – The Life and Pains of the Son of Man" (*Die Passion – Das Leben und Leiden des Menschensohnes*) and then passes on to the book version: "Looking at this grandly regarded publication of Pankok's 'Passion', we can see a perfect excerpt of a philo-semitic painting at its the most vulgar [...]. Here, Christ is depicted quite blatantly as a Jew with all the racial features pertaining to this race [...]. The penchant for using the ascetic expression used here reminds one of examples of the graphic teaching methods practised in a mental asylum."

His experiences in World War I transformed Otto Pankok into an unbending pacifist and philanthropist. Pankok was an influential person who had contact with many intellectuals. In the gallery of Johanna Ey in Düsseldorf he made the acquaintance of Max Ernst. Hermann Hesse wrote poems about him. Pankok befriended a group of Sinti in Düsseldorf and did many paintings of them. Two of these works are the sensitive lithograph of the Sinti girl "Hoto" from 1932 and the "Jesus". "Hoto" was confiscated and, in 1937, used by the National Socialists in Munich to give visitors an idea of what "Degenerate Art" looks like. Otto Pankok lived his resistance. His moral courage ranged

from writing protest letters to Alfred Rosenberg, the senior ideologist and cultural politician of the National Socialists, to sheltering Jewish friends.

Georg Netzband (1900-1984)

In 1918 studies at the State Art School in Berlin. In 1922 attends the exhibition of German art in Italy and the USSR. Between 1921 and 1924 prepares a reform in teaching drawing and working instruction. In 1931 receives a Parisian grant from the city of Berlin. After 1933 interrogated repeatedly on suspicion of political unreliability. For this reason in 1936 is banned from exhibiting in art academies and at the Great Berlin Art Exhibition. In 1937 he holds his last individual exhibition under the government of the National-Socialist regime in the Gurlitt Gallery shortly before being forbidden to travel abroad. Later the artist hides many of his works in tin containers under ground – especially those which look critically at the National-Socialist state. In this manner he is able to save them up to the end of the war. From 1940-1945 in the military service, during which time he is wounded. In 1944 sent to the eastern front. In April 1945 captured by the Russians and interned as a prisoner of war. Released in 1948; returns to Lindenberg in Allgäu and spends some time in a hospital for war veterans in Biberach. From 1948 on works as a reporter and has his first post-war exhibition in Allgäu and in South Württemberg. Between the years 1950-1968 he lives in Berlin, where he is employed as a teacher of fine-art education and as a special adviser and runs specialised seminars on the theme of art and working education. He regularly attends the Great Berlin Art Exhibitions. During the years 1960-1983 he exhibits in many foreign cities, for example Ascona, London, Lyon, Monte-Carlo, New York, Nice, Nottingham and Paris. In 1981 he received the Federal Cross of Merit with an explicit mention for his stance during the Nazi government.

Carl Rabus (1898-1983)

In 1934 Rabus fled from restrictive measures from Munich to Vienna where he was able to remain together with his Jewish girlfriend Erna Adler. Shortly before the occupation of Austria by National Socialist Germany, Erna Adler emigrated to Belgium. Rabus followed her. In 1940 Carl Rabus was arrested for being an “alien close to the enemy” and interned in St. Cyprien camp on the Mediterranean. Apart from St. Cyprien, the French maintained the camps Les Milles and Gurs in the unoccupied southern part of France, in the administrative district of the Vichy regime; in these camps thousands of German refugees were interned. Rabus documented the unbearable conditions, the hopelessness and the lack of prospects for the imprisoned people, in about one hundred drawings and converted them later into woodcuts – the “Passion” cycle - which is also on display in the exhibition. When he was allowed to return from St. Cyprien to Brussels, he came under Gestapo supervision from autumn 1941 on. He was still under this control in 1943 when he painted the painting “Self in a Mirror Shard”. In 1944 he was sent to a Vienna prison accused of “racial defilement”, as he continued to stand by his Jewish girlfriend.

Hubert Rüter (1886-1945)

From 1934 on, suffered repression because of his marriage to a Jew, an exhibition and painting ban. In a letter from the Reich Cultural Chamber for the Visual Arts of 5 July 1934 Rüter was notified that he does not have the necessary reliability “to participate in the promotion of German culture in responsibility for the people and the Reich”. 1944 Deployed in forced labour as a metalworker. 1945 Suicide in the Elbe river.

Erna Schmidt-Caroll (1896-1964)

Between 1914-16 studies at the Academy of Art in Wroclav. Later a pupil of Emil Orlik in Berlin. During the years 1920 to 1926 collaborates with a series of magazines. From 1926-43 teaches at private schools and receives the title of reader in Specialised Textile School in Berlin. In 1944 is moves to Krkonoše. Between 1951 and 1955 teaches at the School of Applied Art in Hannover. From 1955-1962 works as an educator at the Master School of Fashion in Hamburg.

Wilhelm Schnarrenberger (1892-1966)

1933 Dismissal from the teaching profession in Karlsruhe. 1937 Confiscation of his works in the Märkisch Museum in Witten for being “degenerate”.

Milly Steger (1881-1948)

1903 to 1906 Education in the private studio of Professor Karl Janssen in Düsseldorf. As a woman she was not allowed to study at the official Düsseldorf Academy of Arts. In 1910 patron of the arts Karl Ernst Osthaus brought her to Hagen to work as City Sculptor. 1917 Return to Berlin where she lived until the end of her life. In the 1920s she had contacts with the dance companies of Gret Palucca and Mary Wigman. Julia Isenburger danced in the latter. In 1937 two sculptures by Milly Steger were confiscated for being “degenerate”. In the encyclopaedia of Friedenthal, published in 1931, 20th century “sculpture” was represented by Ernst Barlach, Milly Steger and Wilhelm Lehmbruck. Milly Steger was removed from the new edition of 1936 by order of the National Socialists. From 1927 on Milly Steger taught sculpture and nude drawing at the teaching institution of the Association of Female Artists in Berlin.

Milly Steger

Milly Steger is a tamer,
Hews lions and panthers out of stone.

Before the theatre in Hagen
Her giant figures stand.

Spiteful dunderheads, turned earnest jesters,
Clowns in the breeze of their tormented souls.

But even fountains, the silent, ample forms of busty women
Are enigmatically grinding Milly down.

Then again she plays with matches,
They ignite in her Gulliver hands.

From wood she carves Adam
And from his rib a woman springs.

And Milly's heart grins like an apple,
In her steel-blue eyes an impish demon.

Milly Steger, sculptress, is all the world,
From herself she repels meteors.

The she-buffalo in hurling and flinging,
Delicately enjoys the blooming core of bushes.

Elsa Lasker-Schüler, 1916/1917
Translation © John Law Baker

Horst Strepel (1904-1975)

1927-1929 Academy of Free and Visual Arts in Berlin under Carl Hofer. 1933 Emigration to Paris, caricaturist for "Le Monde". 1936 Contacts with the "Free Artists' Association" of exiled Germans. 1939 Arrest and imprisonment in various Southern French camps, e.g. Gurs. 1941 Vichy regime hands him over to Gestapo. Military service in a punishment battalion in Yugoslavia. 1948 Removal of a wall painting in Friedrichstraße station in Berlin because of its "formalistic tendencies". 1953 Move to West Berlin.

Horst Strepel (1904-1975)

1927-1929 Academy of Free and Visual Arts in Berlin under Carl Hofer. 1933 Emigration to Paris, caricaturist for "Le Monde". 1936 Contacts with the "Free Artists' Association" of exiled Germans. 1939 Arrest and imprisonment in various Southern French camps, e.g. Gurs. 1941 Vichy regime hands him over to Gestapo. Military service in a punishment battalion in Yugoslavia. 1948 Removal of a wall painting in Friedrichstraße station in Berlin because of its "formalistic tendencies". 1953 Move to West Berlin.

Oscar Zügel (1892-1968)

In 1914, Zügel started an apprenticeship at the Stuttgart Art College. From 1919 to 1922 he continued his training with an interruption caused by military service. Afterwards he worked as a free artist in Stuttgart.

After 1933 Oscar Zügel's paintings experienced an almost unbelievable fate. In 1934 the painting "Propaganda Minister" (1933) was confiscated in Zügel's studio in Stuttgart together with the five-part series "Raped Art" for being "degenerate". They were to be burned in the courtyard of the Stuttgart State Gallery. Oscar Zügel was part of the critical intelligentsia of Stuttgart and, after a warning that he would meet the same fate as a murdered Jewish friend, Zügel went into exile in 1934 – on the advice of his French friends – to Tossa de Mar. There he met artists, writers and philosophers and befriended André Masson and Marc Chagall. The Franco-Hitler Alliance caused Zügel to leave his Spanish exile and, after a short stay in Germany, he emigrated to Argentina. The Peronists soon began taking reprisals on Zügel's family. 1950 Zügel returned to Europe. He found his house in Tossa de Mar had been looted, but Spanish fishermen had hidden and rescued some of his most important paintings for him.

In 1951, after a meeting with the director of the Stuttgart State Gallery, Zügel came across the caretaker there who told him that there were three crates of his paintings down in the engine room, which had been overlooked during the burnings. These were the paintings confiscated in 1934, the "Propaganda Minister" among them.